

Keleti szél

Aki ismer XVIII-XIX. századi magyarországi metszeteket, biztosan találkozott olyanokkal is, amelyeken az egykor százötven éven át itt uralkodó törökök építészeti örökségére bukkant. Egy-egy minaret tornyára, vagy a ma is álló és megbecsült fürdők valamelyikére. Némelyik romos a képeken, falain vad dudva vert tanyát, mások a visszatért keresztények által birtokba véve állanak – mint az egykori mecset Pécs főterén. A török emlékek – bár

milyen szomorú is, a leigázottság emlékei, ugyanakkor ma már a hazai építészeti emlékananyag büszkeségei közé tartoznak. Kétségkívül a muzulmán keleti építészeti tapasztalat sok újdonsággal, Magyarországon addig (de később sem) alkalmazott építészeti megoldással gazdagította az összképet. Egy másik nagy keleti hatás, az 1950-es évek során eluralkodó szovjet kultúra mindenekfeletti térnyerésével érkezett ide. A mai Matáv székház eredeti építésének évében, 1951-ben ta-

léptékVÁLTÁS

Valamikor a Karátsonyi Palota állt a Krisztina körút 55. számú telken. Szöveg: Bojár Iván András
Azelőtt pedig Kammerlauf (Kalmárfy) Ignác barokk palotája. Ez a grund a XVIII. század óta a Krisztinaváros legnagyobb épületének otthona, a most átalakított tömb a Várból lepillantva ma is uralja a völgy látványát. A tekintélyes méret valaha az arisztokratikus gazdagság, később a politikai volunta-

Építész: Balázs Mihály
Mónus János

THERE USED TO BE A PALACE ON THE SITE. BEFORE THAT, A BAROQUE MANSION OF IGNÁC KAMMERLAUF (KALMÁRFFY). THE SAME LOT HAS BEEN THE SITE OF THE LARGEST BUILDING IN THE KRISZTINA DISTRICT OF BUDAPEST SINCE THE 18TH CENTURY. VIEWED FROM THE BUDA CASTLE, THE NEW EXTENSION PRESIDES OVER THE VALLEY. THE BULK OF THE VOLUME WAS ONCE THE EXPRESSION OF ARISTOCRATIC WEALTH, THEN IT WAS SUPPOSED TO REPRESENT POLITICAL VOLUNTARISM. NOW IT IS THE HEADQUARTERS OF A MULTINATIONAL CORPORATION, THE LARGEST TELECOM PROVIDER OF HUNGARY. 55 KRISZTINA BLD. IS A PIECE OF HISTORY. WHOEVER MOVES HERE, SHACKS UP WITH HISTORY AND JOINS THE TRADITION OF HUNGARIAN CULTURE.

SHIFT OF SCALE

rizmus kifejeződése volt. Ma egy multit képvisel, az ország legnagyobb telekom vállalatát. A Krisztina Krt 55. számú ház telke a történelem egy darabja. Aki ide költözik, nem akárhon talál otthont magának. E hellyel a magyar kultúra hagyományának láncolatába lép.

EASTERN BREEZE

Landscape engravings from the 18th and 19th centuries reveal the remnants of Ottoman architecture – the heritage of a hundred and fifty years' Turkish rule. The tower of a minaret, or one of the numerous thermal baths – some of which are still standing and functioning – are discernible on the faded prints. Most are in ruins, their walls covered in ivy, while some appear to be refurbished and reoccupied by Christian inhabitants who returned soon after the Ottomans were expelled. Turkish remains – even though the mementoes of oppression – are the pride of Hungarian architectural heritage. Undoubtedly, muslim architectural experience contributed to the entirety of Hungarian architecture with inventive solutions that are

vasszal is, majd ősszel is különféle fórumokon zajlott le a szovjet építésetelmélet iniciatíváinak agresszív magyarországi bevezetése, ahol a modern építészet, valamint az azt képviselő Major Máté hősi-esen alulmaradt. Néhány hét leforgása alatt a modern architektúra addigi szerves fejlődése megtorpant, a tervezőintézeti folyosókon,

pártgyűléseken és Szabad Nép-félórákon teret hódított az új, immáron kötelező irányzat: a szocreál. A szakma gyarlóbbjai buzgón nekiláttak timpanonokkal, párkányokkal, metopés és triglifés motívumokkal "gazdagítani" a homlokzatokat. Révai József, a Rákosit övező négyesfogat ideológusa már 1949-ben a szovjet festészeti kiállítás Műcsarnokbéli megnyitóján kijelentette: Vigyázó szemeeitek ezek után ne a francia fővárosra, hanem Moszkvára vessétek. Két évvel később ez a tekintetváltás az 1951-es nagy építészeti vita cseppet sem diskusszív kinyilatkoztatásainak elhangzásával zajlott le. Magyarországon is hivatalos építészetté lett tehát a – Sztálin szavaival – formájában nemzeti, tartalmá-

unique to the era and have not been used ever since. Another oriental influence was the overwhelming rule of Soviet culture in the 1950s. In 1951, when the predecessor of the MATÁV headquarters was built, various professional forums were organised to initiate the aggressive introduction of Soviet architectural maxims in Hungary – successfully, as the defeat of modernist tendencies for years to come indicated. Within a few weeks, the organic development of modern architecture came to a sudden halt. The corridors of architectural institutions, party committee meetings and compulsory cultural congregations witnessed the birth of a new trend: socialist realism. Third-rate architects set off promptly to decorate the facades with tympanums, triglyphs, metopes and cornices. Chief ideologist József Révai announced as early as in 1949, opening the exhibition of Soviet painting in the Budapest Art Hall, that artists should turn their attention towards Moscow instead of Paris from then on. The shift of attention manifested itself two years later in the least discursive manifestation of the architectural polemics. In 1951 Hungary embraced the official architecture of the eastern bloc, which Stalin defined as

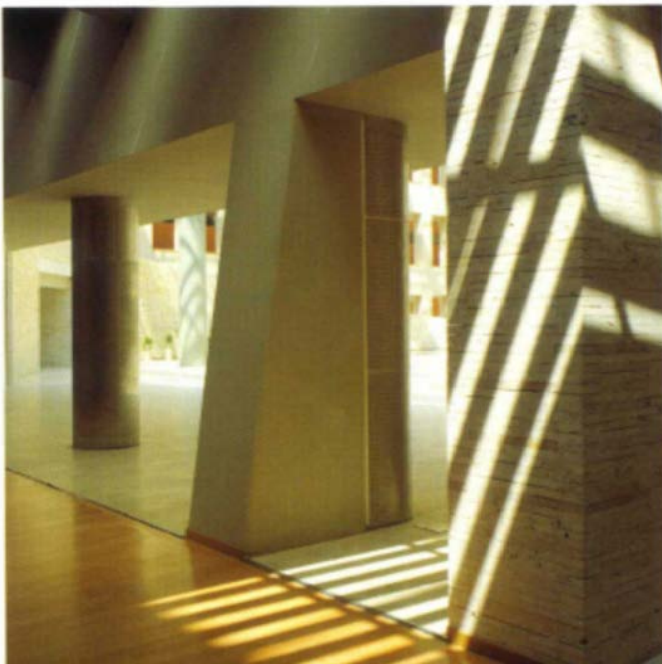
ban szocialista építészet, amelynek Révai és Horváth Márton által kimunkált, Magyarországra adaptált változatának az "osztályharc szempontjából" utolsó "haladó" korszak, a reformkor hazai példáit kellett tekintetbe vennie. Azon belül is az osztályharc szempontjából meghatározó "haladó osztály", a középnemesség neoklasszicista kúria-építészetét, a nagy itáliai, németországi neoklasszicista építészeti trend honi, sajátos ízekkel kevert, szegényesebb változatát.

Egy dilemma, ami nincs

A történelmi terhektől súlyos telemek kettős identitásproblémát állított Balázs Mihály tervező építész elé. A helyszín mindenekelőtt a magyar történelem nemes és szép hagyományába való bekapcsolódás lehetőségét kínálta, de a ház elevenné tette a közelmúlt belpolitikai viharainak legégetőbb, legizgalmasabb problémáját is: mit kezdünk a hazai történelem vészterhes időszakának örökségével? Tekintsünk úgy rá, mint a sajátunkra, vagy fogjuk föl úgy – ahogy szélsőséges értelmezések teszik –, hogy ez a periódus kimetszhető a magyar történelem folyamatából? Ami történt, az tehát nem a mi történetünk? Vagy épp ellenkezőleg, értékítélet-mentes historikus szemlélettel fogadjuk el értéknek azt is, ami abból a korból maradt, s vállaljuk annak a veszélyét, hogy valaki a diktatúra erkölcsi rehabilitálásával vádol? Ezek a kérdések elevenen foglalkoztatják, azaz foglalkoztatták a kilencvenes évek elejének berlini építészeti elméleti gondolkodóit is. Ők ott deklarációkba szedve fogalmazták meg a maguk válaszait. Balázs Mihály, az új Matáv központ tervezője pedig egy hangtalan gesztussal. A házat építészeti értéknek tekintette, erőnyeit kiemelve, gyengéit az új funkció igényei szerinti átalakítással csökkentve igyekezett túllépni a szakmai, értelmiségi moralizálás hosszas útkeresésén. És Balázs jól tette ezt. A ház valóban érték. Még abban az

összefüggésben is az, amit talán mások számonkérhetnének rajta. Németh István, az épület eredeti formájának tervezője egykor a Le Corbusier féle modernista hagyomány egyik kiemelkedő hazai képviselője volt. A háborút követően épült Dunaparton álló pontháza – a mai Nagy Imre téren – a honi modernista architektúra egyik legkiválóbb példája. Itt, a Krisztinában, alig két évvel a pont-házat követően, immáron szocreál modorban megfogalmazott épületén is érződik a szerkezeti gondolkodás racionalizmusa. Az additív homlokzat, illetve a hozzáillesztett – ma igazgatói

szárnyként működő – kisebb klasszicizáló tömeg érdekes feszültségben él együtt. Németh akkor – kerülve a szocreál kötelező irodalmiaskodását – a klasszicizmus lényegéhez, annak geometrikus alapjaihoz nyúlt: ahhoz a szerkesztésbeli gondolkodásmódhoz, amely az építészettörténet több pillanatában is a nyitott szellemű alkotók számára könnyű, gyors átjárást biztosított a két "stílus"(?), a neoklasszicizmus és a modern között. Ilyen pillanat volt fordított sorrendben Alvaró Aalto gyors modernné válása Turku-i éveiben, a Juvessküle-i Munkásotthon neoklasszicizmusa után.

national in form but socialist in content. Its special Hungarian adaptation was to follow the last „progressive” era when „class struggle” gained momentum: the reform age of the early 19th century. More

ping into the noble tradition of Hungarian history on the one hand, while made the most fervent and exciting dichotomy of our recent political turmoil – what to do with the heritage of the past regime? –

The same questions occupied the architecture theoreticians of Berlin in the early nineties. They gave their answers in a manifesto. The answer of Mihály Balázs is a silent gesture. He assumed that the old

specifically, the most „progressive class” in the social class struggle, the landed gentry and their neo-classical mansions – a scaled down, provincial version of the great Italian and German neo-classical trend – were taken as predecessors of the new style.

A NON-EXISTENT DILEMMA

The lot is fraught with historical references, which posed a dual problem of identity for leading architect Mihály Balázs. The site offered the chance of tap-

ing into the noble tradition of Hungarian history on the one hand, while made the most fervent and exciting dichotomy of our recent political turmoil – what to do with the heritage of the past regime? – Or on the contrary, should we accept as unbiased historians the heritage of that age, consider it as a cultural value, and assume the danger that we are accused of morally rehabilitating the dictatorship?

building had certain architectural values, and tried to overcome the pitfalls of professional and intellectual moralising by embellishing the merits of the house and transforming its awkwardness into new functions. Balázs was right to do so. The building is not without values. Even in the context of history, which many would scorn with contempt. István Németh, the architect who designed the building in 1950, was a prime representative of

és ugyanez a racionális tö megmagyarázza Aldo Rossi eszmélését is moszkvai tartózkodása idején, amikor a helyi, autentikus szocreál építészet erejének bővületébe került. Nehéz kérdések ezek. Mit kezdhetnénk Terragni csodálatos életművével, ha csak a Mussolini korszakot látnánk belé. De a probléma mégiscsak valós, hiszen a ma nagyon is aktuális Daniel Libeskind változatlanul rasszizmussal vádolja az időközben kissé idejétmúlt Leon Krier, aki – elméleti alapon – kezdeményezője volt annak, hogy Hitler nagy tehetségű építész, majd hadtábornok, Albert Speer szakmai munkássága pozitív értelmű felülvizsgálat alá kerüljön. Speer tervezői életműve mostanra minden építészeti könyvesbolt kötelező kínálatához tartozik (Memoárja pedig a történelmi szekcióhoz). S ebben semmilyen szerepet nem játszik a tény, hogy számára Nürnbergben húsz évet róttak ki – nem is akármért. Krier posztmodernizmusában Speer, Rossiéban a szovjet szocreál fenséges, lenyűgöző klasszicizmusának a XX. században is releváns változata szolgált bázisul. Ha tehát az építészettörténetet valamiféle avantgárd építészeti fejlődéstörténetként akarjuk olvasni, hibát követünk el. És akkor is, ha építészeti gondolkodásunkat ezen evolucionizmus kritikájaként, bináris ellentétként fogalmazzuk meg. A klasszicizmus újkori történetében úgy tűnik, századunk hagyományában – a német kultúróvezet régióiban élő silány neoborokk és az angolszász miliőben élő poszt-viktóriánizmus mellett – a klasszikus stíl messzi történelmi mélységben gyökerező hagyománya is virágzik. Ahol birodalom épül, Washingtontól a Trocadero kori Párizson és Ceaucescu Bukarestjén át Kim Dzsong Il Phenjanjáig, demokratikus, vagy türannikus berendezkedéstől függetlenül ez az antik görög-római alapú formakészlet és a rátelepült architekturális kommunikáció lép életbe.

Tömör formák a történelem előtt és után

Balázs egész építészeti tevékenysége a stílusokoron kívül álló, atavisztikusan tömör, ősi kulturális jeleket sűrítő építészeti formák keresésében telik. Olyan univerzális elemeket kutat, amelyek kultúráktól függetlenül a belőlük feszített jelképi erő miatt mindenütt és minden korban azonos értelmezéssel dekódolhatók. Masztabák, Zikkuratok, Rotundák és más összefogott *egy forma-egy jel* értelmezhetőségű alakzatok jelennek meg munkáin. Noha a teljes koncepció kidolgozása nem kizárólag az ő munkája volt – abban ugyanis Mónus János is közreműködött –, az épület új identitását meghatározó reprezentatív elemek megfogalmazása az ő feladata maradt. Balázs itt is olyan – nem történelmi, nem politikai, nem kulturális

modernist tradition, a true follower of Le Corbusier in Hungary. A house on the Danube embankment that he built after the war is one of the finest examples of Hungarian modernist architecture. Here, in the Krisztina district, merely two years after the house by the Danube, he erected this social realist block. None the less, the rationalism of structural principles comes across even the forced style. The additive façade and the smaller neo-classical wing – now the director's office

– are in a strange tension. Németh, avoiding the obligatory literary pathetic of social realism, went back to the most fundamental feature of classicism: geometry, and a constructive way of thinking that often helped open-minded architects find an easy and painless way between two „styles” – neo-classicism and modernism. The same way did Alvar Aalto turn toward modernism while in Turku, right after he had finished the neo-classical workers' home in Juveskule. The

same sense of rationalism explains the epiphany of Aldo Rossi in Moscow, when he got under the spell of local, authentic social realist architecture. These are tough questions. What could we make of the life achievement of Terragni if we only looked at his activities under the Mussolini regime? None the less, the problem persists. The most topical Daniel Libeskind, for example, accused the somewhat outdated Leon Krier with racism. Krier initiated on a

theoretical basis that the work of Hitler's minister, the talented architect Albert Speer is inspected and rehabilitated. The oeuvre of Speer is now a must in any serious bookshop that sells publications on architecture – just as his memoirs are likely to be there in the history section –, irrespective of the fact that he served twenty years in prison after the Nüremberg trial, for war crimes. The basis of Krier's and Rossi's postmodernism is the transformation of the classicist

– inspirációs eredőt talált, amely alkalmat teremtett a tömör formálásra. Az épület nagyszabásúan lefedett udvarán különös alakú építményt emelt, amely funkcióját tekintve konferenciaközpontként szolgál. A szokatlan forma az épület enyhe emelkedéséből fakad, amellyel Balázs a történelmi korszakokat megelőzően itt állt domb természetes lejtését, emelkedését idézte vissza. A mesterséges emelkedő nemes kőből, nagy odafigyeléssel rakott íves negatív formája, az egyes pillérek rendszertelen távolsága, vastagsága, alaprajzi formája az építész eredeti céljainak megfelelően összefogott tömörségű építészeti elemek, jelek. Olyan motívumok, amelyek akarva, akaratlanul kilépnek a hely és a felhasznált eredeti építészeti adottságok diskurzusából. Balázs úgy találta megoldást, hogy nem foglalkozott a helyszín által felvetett morális konfliktussal. A természet változásának ideje nem emberi idő, a természet radikális átalakulása nem szolgál emberi tapasztalattal. A fák, a föld, a kövek és sziklák keletkeznek, majd elmúlnak egyszer. S teszik mindezt anélkül, hogy pályájuk tapasztalataiból bármi emberi tanulság megfogalmazható lehetne. A két világ, az emberi szféra és a természet világának hatalmas léptékkülönbségét jól érzékelteti az új ház roppant előcsarnoka.

Égbetörő acélfák ágai között precíz rács-szerkezet feszül. Az ágak – makoveczi vándormotívumok, melyek talán a Heikinen és Komonen iroda leleményes víziójából, hasonlóképpen az organikus kontra high-tech feszültséggel teli szituációjából érkeztek ide. Védett természet ez. Emberi világ, ahol a domb nem domb ma már és a fa sem valódi levelektől lombos óriásnövény. Minden emlék, idézet, anyagba meredve vágy, ahol a roppant ágak tövében valódi díszfák sorakoznak. Ez az ember igazi léptéke, a hatalmas űrben átsiető, a fal mellett vizet bámuló emberé. Humánus arány, amely otthonos közeget a konferenciaterem mögötti ligetben, vagy a bejárat pilléreinek festői zengugaiban találhat magának. Ahogy hajdan a templomok, hegyormokon feszülő várak, elérhetetlenül magas kerítésfalak mögötti kastélyok szolgálták az emberiség ismereteinek, geometriai, mérnöki tudásának gyűjteményét, ma pedig az ilyen volumenű beruházások sűrítik a kor szerteágazó minőségeit. ■

traits of Speer's architecture and of Soviet socialist realism respectively – both equally relevant in the context of the twentieth century. Trying to read the history of architecture as an avant-garde development is a mistake, just as erroneous it is to do the opposite and do away with evolutionism as a critical foothold. Looking at the modern history of classicism, it is apparent that besides the meager German neo-Baroque and Anglo-Saxon neo-Victorian style the more deeply rooted classicist tradition is also flourishing. Wherever an empire is built, from Washington to the Trocadero, the private Bucharest of Ceaucescu or the mighty Phenjan of Kim Jong Il, whether it represents a democracy or tyranny, the antique forms of ancient Greek and Roman art and their heritage become the language of architecture.

SOLID FORMS BEFORE AND AFTER HISTORY

The architecture of Balázs is outside the scope of styles. He is in search for terse, archaic, indigenous cultural signs, universal elements that are relevant in every space and age, irrespective of the civilisation that created them. He uses bench-tombs, zigurats, rotundas and other evident one-shape-one-sign forms. Although he worked closely on this project with János Mónus, the representative elements that identify the building are his creation. Balázs found a starting point, an inspiration that is not determined by history, politics or culture but strong enough for being the basis of dense architectural forms. He erected a peculiar elevation in the covered atrium. It is intended as a conference centre. The unusual form comes from the slight slope of the building itself. Balázs revives the small hill that used to stand here for centuries on end. Steel branches reach up towards the roof, interlocked with a fragile lattice structure. The branches are familiar motives of Imre Makovecz, teleported here from a visionary project of the Heikinen and Komonen studio, or an organic versus high-tech discussion. This is a nature reserve. Human world where the hill is not a hill any more, and trees are not necessarily made of wood. Everything is the memory of something else, a quotation, desire set in stone – small trees are lined up at the foot of the gigantic metal trunks. This is authentic human scale – the proportion of human beings who cut across the immense space and stare into the water by the wall. Human scale, homely little shelters in the grove behind the conference hall or in the maze of pillars by the entrance. Just as churches, hilltop castles and huge mansions behind impenetrably high walls always served the collection of human knowledge – geometry and engineering. Today, investments of such scale manifest the multitude of values that surround us. ■

A MATÁV székház kivitelezőinek listája

Főprojekt,
Török István projektigazgató
Szabó Péter projektvezető
Kovács Ildikó építész
beruházó

Török és Balázs Építészeti
Kft.,

Rády Építész Iroda,

ENCO Mérnöki Iroda Kft.,
(épületgépészet)

Hungaroprojekt Mérnökiroda
Kft.,
(elektromos tervezés)

Szenes Design Stúdió Bt.,
(belsőépítészet)

M-line Design Kft.,
(belsőépítészet)

Börcsök Jánosné tervező,
(Kert- és mélyépítészet)

TANÁCSADÓK, SZAKÉRTŐK

DeTe Immobilien. Deutsche
Telekom Immobilien und
Service GmbH,
Niederlassung Stuttgart,

Távközlési Munkalélektan és
Üzemegészségügyi
Egyesülés,

Budapesti Műszaki Egyetem
Ergonómia és Pszichológia
Tanszék,

Krisztina Iroda Építési és
Szerelési Kkt.,
(Magyar Építő Rt.,
Középületépítő Rt.)

MATÁVCOM Kft.
(kommunikáció)

Steelcase Strafor
Magyarország Kft.,
(bútor)

IBC Orbán Irodastúdió Kft.,
(bútor)

KERKOOR Marketing Kft.,
(konyha)

MAVABAU kkt.b
(mélygarázs generál
kivitelező)

Hemex Estrich
Kereskedelmi és Építőipari
Kft.
1045 Bp. Istvántelki út
53-55.
Telefon/Fax: 369-70-36
(esztrich)

Bohn Mélyépítő Kft.
(földmunkák, mélyalapozás)

Neudörfler Hungária Kft.
(irodaszék)

Dow Hungary Vegyipari Kft.
(hőszigetelő anyag)

Traverz Kft
(aula acél tartószerkezet)

Reinhold és Mahla Kft
(aula üvegterítő)

Lehoczy Építésztervező és
Kivitelezői Kft
(homlokzati nyílászárók)

Reneszánsz Kft
(kőburkolat)

Patella Kft
(konferenciaközpont asztalos
munkái)

Monolit 21 Kft
(konyha szerkezetépítés)

OTIS
(lift)